

NAGY LÁSZLÓ

A két Mikszáth és egy amerikai exelnök

Mikszáth Kálmán 1910 tavaszára írói pályájának 40. jubileumi évéhez elérkezve, joggal érezte boldog embernek magát, hiszen *valósággá vált körülötte és vele, amiről valaha szépet és elérhetetlennek látszót álmodhatott. Ő az egyetlen magyar ember, akit ma, ebben az országban, mindenütt igazán, szívből és őszintén ünnepelnek (...)* Ahogyan csak azokkal történhetik, akik egész életükben, mindig, öntudatlanul is azon dolgoztak, igazi munkával, hogy másoknak örömet, élvezetet, gyönyörűséget szerezzenek – írta róla a Vasárnapi Újság 1910. május 15-i száma, egy nappal a Vigadóban megtartott, írói jubileumának fényes záróünnepsége előtt.

Valóban az egész ország szeretetét és elismerését élvezhette, nem kis büszkeséget és elégtételt szerezve Mikszáth számára a bizony nehezen induló (és folytatódó) szépírói életpálya buktatóinak egyfajta kompenzációjaként.

Azonban 1910 tavasza nemcsak a jubileumhoz kapcsolódó események sorát jelentette számára, hanem egy különleges találkozást is. 1910. április 17–19. között tett látogatást Magyarországon Theodor Rooseveltt, aki maga kezdeményezte a Mikszáth Kálmánnal történő találkozást. A republikánus Rooseveltt 1901-ben, 42 évesen lett az USA legfiatalabb elnöke, hivatalát 1909-ig töltötte be, katonatiszti rangot szerzett a hadseregben, így amikor európai körútja során Budapestre ellátogatott, a sajtó és maga Mikszáth is jobbra ezredesként titulálta őt. A hazai megkülönböztetett figyelem nemcsak a korábbi, hanem a reménybeli következő elnöknek is szólt, azonban Rooseveltt ez irányú tervei végül mégsem váltak valóra, egy távolabbi rokona, Franklin D. Rooseveltt lett az, aki elnökként (1933–1945) a család nevét ismét beírta a történelembe.

A személyes találkozást Rooseveltt részéről természetesen nem Mikszáth parlamenti képviselősége, hanem írói munkássága indokolta. Rooseveltt a Hungária szállóbéli találkozáskor nem titkolta, hogy Mikszáthra, az íróra felesége¹ hívta fel a figyelmét, aki elragadtatással olvasta a Szent Péter esernyője c. Mikszáth művet és ajánlotta azt a férje figyelmébe: – *Olvasd el ezt a könyvet, ez neked való munka.*

¹ Edith Kermit Carow Rooseveltt második felesége volt. 1886-ban kötöttek házasságot, amelyből öt gyermekük született.

A házastársi ajánlást tettek követték, és ahogyan a volt elnök az íróval való találkozás első perceiben megvallotta: – *En azután nekifeküdtem és mondhatom, busásan meg voltam jutalmazva. Megjelent előttem az ön leírása nyomán az egyszerű kálvinista lelkész, a pusztai korcsma és a szegény néptanító. Uram! – én ezeket az alakokat már Amerikában ismertem. Azért jöttem Magyarországra, hogy megismerjem azt az országot, melyet ön úgy írt le, hogy a szívemet örökre megfogta*² – mondta Rooseveltt mintegy igazolva, hogy valóban Mikszáth alakjai igen közel kerültek hozzá. Bizonyára több karakter, élethelyzet gyermekkori élményeit idézhette fel benne, a fárasztó politikusi évek, az elnökséggel együtt járó terhek után örömmel újraélte egykori emlékeit, olyannyira, hogy az íróval való személyes találkozást a tengerentúli sűrű programja ellenére is szükségesnek tartotta beiktatni.

*Roosevelt országjáró útján. Balra Apponyi Albert, jobbra Rooseveltt, közöttük Hengelmüllerné, washingtoni nagykövetség felesége
Forrás: Új Idők 1910. április 24.*

Maga a találkozás ténye, a túlradó önvallomás bizonyára kevés művészbent hagyott volna érzéketlenül, de Mikszáthot mindez láthatóan alig befolyásolta. Bár teljességgel tisztában volt a közöttük lévő társadalmi és minden ebből adódó különbséggel, de önérzetes és öntudatos magyarként, az akkor még létező Nagy-Magyarország állampolgáraként, jeles írójaként mégsem érezte magát semmilyen téren kisebbségnek.

² Budapesti Hírlap 1910. április 20.

A találkozó végén az újságíróknak elmondott első gondolata nemcsak tökéletesen mikszáthi volt, hanem mögötte az élc szavai is kiérezhetőek voltak, egy olyan magyar írótól, aki való értékén tudta kezelni a kettőjük közötti beszélgetést.

– *Szép hollandus fejs a mit mond, bár nem értettem, amikor mondotta, nagy hatással volt rám. Kellemes az arcimimikája és van valami nagyon szépen csengő a hangjában. Én soha sem fogom elfelejteni.*

A találkozóra Mikszáth nem egyedül, hanem fiával ifj. Mikszáth Kálmánnal³ érkezett, aki akkortájt fejezte be a budapesti jogi egyetemi tanulmányait. Bizonyára annak keretében szerevve angol nyelvismeretét lett a találkozó egyik tolmácsa, első mondatával mintegy bemutatva saját szerepét is.

– *Ezredes úr, atyám bocsánatot kér általam, hogy nem beszéli az ön hazája nyelvét, de ezt azzal mentegetheti, hogy az ő idejében itt Magyarországon patriotizmusból nem tanult senki más nyelvet a magyaron kívül. Az én apám, ezredes úr, azt mondotta, ha volt neki bátorsága az iskolából az életbe kilépni a magyar nyelvvel, lehet bátorsága arra is, hogy ide is eljöjjön.*

Roosevelt ezt követően Mikszáth művét és annak angol fordítását dicsérette, amely *angolul volt írva, de a szereplők karaktere magyar maradt. Egyébként Jókait is ismerem, de úgy hallom, hogy az ő fordítása nem sikerült olyan jól.* Mikszáth elmondta, hogy most *amerikai vonatkozású dolgot* ír, még az *elnök úr is szerepelni fog benne*, majd Rooseveltt fitogtatta világirodalmi műveltségét Tolsztoj, Sienkiewicz, Gogol műveinek felsorolásával.

Lényegében ezzel zárult a Budapesti Hírlap 1910. április 20-i cikke, a találkozón történtek azonban nem merültek ki az udvariassági formulákban, annak érdemi részleteit, Mikszáth valós érzelmeit csak az író halála után egy évvel hozta nyilvánosságra a Budapesti Hírlap újságírója, Hetényi Imre, aki „másodtolmácsként” bebocsátást nyert a Hungária szálloda elnöki fogadótermébe. Azt, hogy miért törte meg Rooseveltt, sőt maga Mikszáth által is kért, a nagypolitikai részletekről való hallgatást a lap, csak találgathatjuk. Hiszen a leginkább érintettek, Rooseveltt és Ferenc József még éltek, a világpolitikai körülmények sem sokat változtak, Theodor Rooseveltt sem mondott le újabb elnöki terveiről. Talán éppen Mikszáth halála miatt érezhette a hírlap, immár feloldhatja a titoktartást. Így 1911. április 26-án már leírhatta azt, hogy Roosevelttnek az írótt elismerő mondatára Mikszáth azzal ríposztozott:

³ Ifj. Mikszáth Kálmán (1885–1950) ügyvéd, politikai szakíró, főispán. Jogi diplomát, majd ügyvédi oklevelet szerzett. Mikszáth Kálmán halála után Tisza István karolta fel, támogatásával Párizsban és Londonban is tanult. Tisza, majd Bethlen István hűséges követője volt, kormánypárt képviselőttében kétszer is indult nógrádi országgyűlési képviselőtt helyért, de mindkétszer veszített, majd 1926–1932 között Miskolc város főispánja lett. Gömbös miniszterelnökt kinevezések azonban hivataláról lemondott. Több politikai tanulmánytt írt szakfolyóiratokba, hírlapokba, önálló könyvei is megjelentek.

– Idehaza bizony megtörtént velem az a furcsaság, hogy nem ismertek. Ez úgy volt, hogy egyszer, amikor Jókai életrajzán dolgoztam, szükségem volt néhány olyan adatra, amelyet csak a bécsi udvari levéltárból szerezhettem meg. Kértem, küldjék el az adatokat. Hát kérem, a kabinetirodából a magyar miniszterelnökséghez erre kérdést intéztek, létezik-e csakugyan egy Mikszáth nevű író és ha igen, miféle ember. Most aztán nagy elégtétel ez nekem, hogy az elnök úr ott az óceánon túl is ismert, amikor Bécsből azt kérdezték, hogy vagyok-e egyáltalában.

Mikszáth azonban nem elégedett meg az általa bizonyára műveletlennek tartott bécsi hivatalnokok felemlegetésével, egyre jobban belelendült a szomszédságpolitika taglalásába.

Beszélt, illetve beszélni kezdett az Ausztriához való viszonyunkról, elnyomatásról, királyról, a Habsburgokról. Rooseveltn azonban az első pillanatok után ráeszmélt, itt korántsem irodalmi témákról lehet szó, hirtelen Mikszáth szavába vágott, majd a fordítás ismertében felszólította az újságírókat.

– *Stop!* – mondta izgatottan. *Erről ne beszéljük, ne is írjanak önök se lapjaikba erről!* – fordult a jelen lévő két újságíróhoz.⁴

Az ex-elnöki reakció érthető volt, hiszen Rooseveltet budapesti érkezése előtt Ferenc József fogadta Bécsben, igen kínos lehetett volna, ha kiderül, kiről és miről cserélt eszmét Rooseveltn és Mikszáth.

Hetényi újságíró visszaemlékezése szerint Mikszáthot *kelleetlenül érintette, hogy a szabadság földjének szülöttje sehogy sem akarta őt gondolataiban követni*, így már kevésbé érdekelték a továbbiak. Érezte ezt Rooseveltn is, így kurtán-furcsán lezárta a beszélgetést.

– *No, most hazamegyek és megmondom a feleségemnek, hogy beszéltem önnel. Tudom, megdicsér.*

Alig egy hónappal később, 1910. május 28-án Mikszáth Kálmánt utolsó útjára kísérte a nemzet. Fia a halálhírről sürgönyben értesítette Rooseveltet, aki a következő részvétlevelben válaszolt⁵:

Kedves Uram! Igen fájlalom atyja halálát. Nagy író és rendkívüli ember volt. Szíves értesítését köszöni igaz híve

Rooseveltn Tivadar.

⁴ A sajtó részéről csak két fő, a Budapesti Hírlap két újságírója volt jelen, Rooseveltn titkára engedélyével.

⁵ Budapesti Hírlap 1911. április 16.